

MEDIJSKE SLOBODE SRBIJE U EVROPSKOM OGLEDALU

Izveštaj baziran na Indikatorima Saveta Evrope
za medije u demokratiji

MEDIJSKE SLOBODE SRBIJE U EVROPSKOM OGLEDALU

Istraživanje **Medijske slobode Srbije u Evropskom ogledalu** realizovala su četiri udruženja. Koordinator istraživanja bila je

dr Jovanka Matić, naučni saradnik Instituta društvenih nauka u Beogradu.

Celokupni izveštaj dostupan je online na sajtovima udruženja:

www.anem.org.rs

www.nuns.rs

www.localpress.org.rs

www.ndnv.org

27 Indikatora za procenu medijskih sloboda u zemljama članicama Saveta Evrope

Istraživanje je bazirano na dokumentu *Indikatori za medije u demokratiji* koji je Parlamentarna skupština Saveta Evrope usvojila u oktobru 2008. godine.

Dokument naglašava **važnost slobode izražavanja, slobode informisanja i slobode medija** i zasnovan je na

1. **Rezoluciji 1636** koja sadrži listu od 27 indikatora i

2. **Preporuci 1848** koja poziva

- sve članice Saveta Evrope da prave periodične izveštaje i analize o medijskim slobodama u svojim zemljama na osnovu ponuđene liste
- Savet Evrope da listu i izveštaje koristi prilikom procenjivanja medijskih sloboda u zemljama članicama

Indikator 1

Zaštita prava na slobodu izražavanja i informisanja

Pravo na slobodu izražavanja i informisanja putem medija mora biti zagarantovano nacionalnim propisima i ostvarivanje ovog prava mora biti obezbeđeno; veliki broj sudskih slučajeva u vezi sa ovim pravom ukazuje na probleme u primeni nacionalne medijske regulative, što bi trebalo da iziskuje izmenu samih propisa ili prakse.

MEDIJSKE SLOBODE SRBIJE U EVROPSKOM OGLEDALU

Zaštita prava na slobodu izražavanja i informisanja

Od 240 urednika informativnih medija, anketiranih krajem 2011.

2% smatra da su medijske slobode i novinarska prava potpuno ostvarivana

21% da su se događali sporadični incidenti.

Oko tri četvrtine novinara (72%) misli da Srbija ima veliki problem u pogledu slobode medija:

- ili su postojale ozbiljne prepreke za njeno ostvarivanje (**67%**), ili
- uopšte nisu postojali uslovi za to (**5%**).

Zaštita prava na slobodu izražavanja i informisanja

U Srbiji postoje brojne pravne garancije slobode izražavanja i slobode medija:

- pre svega garantovane Ustavom
- zatim precizirane Zakonom o javnom informisanju i
- Zakonom o radiodifuziji

Veliki broj sudskih postupaka ukazuje na probleme u primeni nacionalne medijske regulative što bi trebalo da iziskuje izmene samih propisa ili prakse.

Zaštita prava na slobodu izražavanja i informisanja

Pravne garancije slobode izražavanja i slobode medija ipak nisu potpune niti sasvim dosledne:

- **uvreda i kleveta** još nisu dekriminalizovane
- **zaštita tajnosti novinarskih izvora** je ugrožena odredbama Zakona o elektronskim komunikacijama
- **kaznena politika** u odnosu na napadače na novinare nije dosledna
- **komentarisanje sudskih postupaka** je novo krivično delo (Krivični zakonik iz 2009. godine)

Zaštita prava na slobodu izražavanja i informisanja

Poseban problem zakonske regulative slobode izražavanja i informisanja jeste njeno **zaostajanje za tehnološkim promenama.**

Novi vidovi komunikacije koje je omogućila informatička revolucija nisu predmet nijednog zakona.

Javni servisi

72% anketiranih urednika informativnih medija smatra da postojeći javni servisi **nisu zaštićeni od političkog uticaja** u svakodnevnom poslu

66% da se u praksi **ne poštuje** princip da visoke upravljačke pozicije u njima ne mogu dobiti ljudi jasne partijske opredeljenosti

Indikator 20

Nezavisnost javnog servisa

Javni radiodifuzni servis mora biti zaštićen od političkog upliva na svakodnevno vođenje poslova i uređivačke politike.

Zaštita javnog servisa od političkih i ekonomskih uticaja obezbeđuje se na tri načina

- finansijskom nezavisnošću
- nezavisnim upravljanjem
- nezavisnom uređivačkom politikom

Nezavisnost javnog servisa

Finansijska nezavisnost

- godinama posluju sa gubitkom što ih čini podložnim spoljnim uticajima
- udeo dva glavna izvora finansiranja u prihodima RTS-a nije poznat
- poslovanje RTS-a nije transparentno za javnost

Nezavisno upravljanje

- upravni odbori javnih servisa nisu se do sada iskazali kao autonomna tela
- nemaju odlučujuću reč u upravljanju ustanovama javnog servisa u kojima treba da štite javni interes.

Ključna uloga odbora: izbor generalnog direktora i užih menadžerskih i uredničkih timova javnih servisa

Nezavisna uređivačka politika

Ne postoje ni zakonske ni institucionalne garancije nezavisnosti javnog servisa

Nezavisna istraživanja programa RTS i RTV ukazuju na to da je izveštavanje javnih servisa politički pristrasno:

- predstavnici vlasti imaju najpovlašćeniji tretman od svih društvenih aktera
- oštar opozicioni diskurs se retko čuje
- najvažniji društveni problemi se tretiraju van konteksta odgovornosti vlasti

Slično misli i većina anketiranih novinara: gotovo tri četvrtine.

Indikator 5

Otvorenost medija za političke partije

Političke partije i kandidati moraju imati pravičan i ravnopravan pristup medijima; njihov pristup medijima biće olakšan tokom izbornih kampanja.

Anketirani urednici informativnih medija o poštovanju prava političkih partija na ravnopravan pristup medijima:

92% poštuje ili uglavnom poštuje

2% ne poštuje

4% uglavnom ne poštuje

Partijski funkcioneri o poštovanju prava političkih partija na ravnopravan pristup medijima:

70% misli da se princip ravnopravnosti uopšte ili uglavnom ne poštuje

53% misli da većina medija ne tretira na isti način događaje iste vrste kad ih organizuju vladajuća i opoziciona partija

58% misli da medije najpre karakteriše zanemarivanje opozicionih političkih partija bez opravdanih profesionalnih razloga

Otvorenost medija za političke partije

Šta partijski funkcioneri najčešće zameraju medijima?

- **otvorenu političku pristrasnost u korist vladajućih partija**

- *“iako su svi mediji u našem gradu u privatnom vlasništvu, svi apsolutno favorizuju političke stranke koje čine gradsku vlast”*
- *“lokalna TV je potpuno u funkciji lokalne vlasti, glorifikuje njen rad i potpuno je nekritična prema njoj”*

- **favorizovanje jedne političke opcije**

- *“otvoreno favorizuje političke stranke i druge organizacije koje su bliske jednoj ličnosti”*

- **da pojedini mediji bez opravdanog razloga marginalizuju njihove partije**

- *“potpuno ignorišu političku aktivnost naše stranke iako smo parlamentarna stranka na gradskom i republičkom nivou”*

- **da u medijima dobijaju dominantno negativan tretman**

- *“prikazuje nas u isključivo negativnom kontekstu”*

Nepoštovanje prava partija na ravnopravan tretman – rezultat pritisaka na medije

Izvori pritisaka*:

- vladajuće političke partije (**47%**)
- organi izvršne vlasti (**32%**)
- opozicione partije (**26%**)
- privatna preduzeća u svojstvu oglašivača (**16%**)
- javna preduzeća (**16%**)

**Prema mišljenju medijskih urednika koji su trpeli pritiske tokom 2011. godine*

Regulativa o ponašanju medija u predizbornoj kampanji

- Zakon o oglašavanju ("Sl. glasnik RS", br. 79/2005)
- Zakon o izboru narodnih poslanika ("Sl. glasnik RS", br. 35/2000, i dr.)
- Zakon o radiodifuziji ("Sl. glasnik RS", br. 42/2002, i dr.)
- Zakon o lokalnim izborima (Sl. glasnik RS, br. 129/2007 i 34/2010 - odluka US)
- Opšte obavezujuće uputstvo o ponašanju emitera (Kodeks ponašanja emitera) ("Sl. glasnik RS", br. 63/2007)
- Opšta obavezujuća uputstva radio i televizijskim stanicama (emiterima) za ponašanje u predizbornoj kampanji za pojedinačne izbore

Indikator 15

Nepristrasnost i efikasnost regulatornih tela

Regulatorna tela za elektronske medije moraju raditi na nepristrasan i efikasan način, na primer kada dodeljuju dozvole za emitovanje; od štampanih i Internet-medija ne bi trebalo zahtevati posedovanje državne dozvole koja prevazilazi običnu registraciju preduzeća ili poresku prijavu.

Savet RRA

- način predlaganja i izbora članova Saveta RRA
- odlučivanje o dozvolama
- nezavisnost od političkih ili ekonomskih uticaja

Efikasnost rada RRA

- kontrola primene Zakona o oglašavanju
- nadzor nad radom emitera
 - nadzor nad ispunjavanjem programskih obaveza javnog servisa
 - nedozvoljeni sadržaji na ekranima
- problem radiodifuzne „piraterije“

Nepriistrasnost i efikasnost regulatornih tela

Anketirani urednici radio i TV medija...

... o radu regulatornih tela (RRA i RATEL) u dodeli dozvola za emitovanje tokom 2006/2008:

47% odluke regulatornih tela bile rezultat političkih i ekonomskih uticaja

9% članovi ovih tela nisu bili dovoljno kompetentni da donesu dobre odluke

23% članovi ovih tela su uradili najbolje što su mogli u datim okolnostima

Anketirani urednici radio i TV medija...

... o nepristrasnosti i efikasnosti rada radiodifuznih regulatornih tela tokom 2011. godine:

47% negativan stav

13% odluke regulatornih tela su nepristrasne i efikasne

39% nije se opredelilo

1% nije dalo odgovor

Indikator 2

Sloboda kritike državnih funkcionera

Državni zvaničnici ne smeju biti zaštićeni od kritike i uvreda više nego što su to obični građani, na primer, kroz krivične zakone koji propisuju strože kazne; novinare ne treba pritvarati, niti medije zatvarati, zbog kritičkih komentara.

Karakteristiše:

- Nizak stepen slobode kritike državnih funkcionera posledica je partokratizovane prirode političkog sistema
- Protiv članica Lokal presa - **25** sudskih postupaka

povećan pritisak u predizborno periodu: 7 novih tužbi

Ko sve tuži na lokalnu?

Među 16 tužilaca lokalnih medija u protekle 2 godine:

- pet **nosilaca javnih funkcija**: načelnik MUP-a, inspektor MUP-a, jedan direktor javnog preduzeća i dva odbornika
- dvoje **sudija**
- tri **biznismena**
- 5 **političara**
- jedan **profesor srednje škole**

Šta je novo?

Lokalni mediji su započeli sudske procese za klevetu, narušavanje poslovnog ugleda i pretnje protiv:

- jednog lokalnog biznismena
- jednog predsednika opštine
- jednog lidera političke partije

Ko sve sudi na lokalnu?

- sudije koje su sve češće i tužioc
- kolege iz istog suda, čak, i iz iste kancelarije
- politički podobni važećoj vlasti

Posledice

- visoke izrečene **kazne** koje **ugrožavaju opstanak** posebno lokalnih medija
- viši stepen **autocenzure** novinara i urednika

Indikator 14

Zaštita bezbednosti novinara

Novinari moraju biti zaštićeni od fizičkih pretnji ili napada zbog posla kojim se bave; policijska zaštita se mora obezbediti kada je zatraže novinari koji se osećaju ugroženo; tužioci i sudovi moraju postupati adekvatno i pravovremeno u slučajevima koji se odnose na primljene pretnje ili napade na novinare.

Novinari su zastrašeni...

- otvorenim verbalnim pretnjama
- pretećim pismima
- batinama na javnim mestima
- nerazjašnjenim ubistvima svojih kolega

Kaznena politika

- **nerealizovana pretnja novinaru:** minimalna kazna iznosi jednu godinu zatvora (član 138.)
- **za izvršene napade na novinare:** minimalne kazne su 30 dana zatvora za nasilničko ponašanje
- **ukoliko je nasilje izvršeno u grupi ili je novinaru nanesena laka telesna povreda:** šest meseci (član 344.)

Tokom 2011. registrovano je **9 napada** na novinare

Kladovo Beograd Bečej Bujanovac

Kovačica Tutin Šabac Bajmok

Indikator 19

Neutralnost finansijske pomoći države

Ako mediji dobijaju direktnu ili indirektnu državnu finansijsku podršku, države moraju tretirati ove medije na pravičan i neutralan način.

Neutralnost finansijske pomoći države

Karakteriše:

povezanost političkih i poslovnih interesa u Srbiji

Tip i karakteristike medijskog tržišta:

- veliki broj medija
- veliki broj nelegalnih emitera
- velika zastupljenost televizije u životima građana Srbije

više od 5 sati dnevno se provede uz televizor

Neutralnost finansijske pomoći države

Država utiče na tržište medija

- obezbeđivanjem sredstava za redovno poslovanje medija
- kontrolom i usmeravanjem priliva sredstava javnih preduzeća u određene medije
- državnim oglašavanjem i realizacijom specijalnih ugovora o posebnim uslugama

Karakteristike tržišta oglašavanja

- **dominacija marketinških agencija** koje su u vlasništvu lica, članova ili visokih funkcionera vladajuće stranke
- **međusobno uvezivanje u sistem povezanih firmi** – zamaglivanje realnog učešća tih firmi na tržištu oglašavanja
- **trend “fiktivnog vlasništva”** – prenos vlasništva na druga lica koja su zaposlena u tim firmama

Indikator 7

Sloboda izbora jezika komunikacije

Sloboda plasiranja sadržaja na jeziku nacionalne manjine: mediji moraju imati slobodu da plasiraju svoj sadržaj na jeziku koji sami odaberu.

Sloboda izbora jezika komunikacije

Srbija:

oko milion pripadnika 21 nacionalne manjine

Vojvodina:

duga tradicija informisanja na jezicima manjina

U 2010. godini:

114 medija koji su bar delimično proizvodili sadržaje
na **11 manjinskih jezika**

Sloboda izbora jezika komunikacije

Jezik

Pitanje informisanja nacionalnih manjina na sopstvenom jeziku regulisano je nizom propisa.

Propisi su međusobno protivurečni i odražavaju još **neprevaziđene dileme** u nalaženju rešenja za finansijski održive, samostalne i kvalitetne manjinske medije.

Ne postoji konzistentna medijska politika.

Sloboda izbora jezika komunikacije

Od 50 anketiranih pripadnika devet manjinskih zajednica angažovanih oko manjinskih medija

50% kaže da su malo (**38%**) ili nimalo (**12%**) zadovoljni medijima na jeziku manjine kojoj pripadaju

42% je donekle zadovoljno

2% potpuno zadovoljno

Dva (loša?) rešenja

- državno vlasništvo i direktno budžetsko finansiranje kao jedine garancije za budućnost manjinskog informisanja
- nacionalni saveti kao osnivači manjinskih medija

Obustava privatizacije 2008. godine po odluci Vlade

- iz procesa je izuzeto **20** javnih preduzeća čiji su osnivači lokalne samouprave
- Odluka - alibi za zaustavljanje procesa privatizacije u opštinama koje su se pozvale na tradiciju emitovanja programa na jezicima manjina ili su ih njihova javna preduzeća brzopotezno uvela

Do 2010. godine: broj obustavljenih privatizacija po ovoj osnovi narastao je na **38** (15 javnih preduzeća u Vojvodini, 7 u drugim krajevima zemlje i 17 drugih javnih medijskih preduzeća)

Sloboda izbora jezika komunikacije

Državno vlasništvo najbolje rešenje?

Od 50 anketiranih pripadnika manjinskih zajednica angažovanih u manjinskim institucijama

56% smatra da je najvažnije dostignuće - obezbeđena održivost manjinskih medija

50% smatra da je sprečeno ugrožavanje stečenih manjinskih prava

88% ne zna ni za jedan uspešno privatizovan medij na manjinskom jeziku

Nacionalni saveti

- iskustva nisu ohrabrujuća
- nema poboljšanja ni u jednoj problematičnoj oblasti funkcionisanja manjinskih medija
- nacionalni saveti nikome nisu odgovorni
 - za trošenje budžetskih sredstava
 - kvalitet i razvoj manjinskih medija,

Institucionalizovani odnosi moći omogućuju neograničen uticaj na uređivačku politiku

Opasnosti

- manjinski mediji - glasilo manjinskih političkih partija ili elita
- kadrovske smene tokom 2011. godine:
 - smenjen je glavni urednik dnevnog lista *Mađar so*
 - smenjen je direktor RTV Pannon

ne prate događaje od posebnog interesa za mađarsku nacionalnu zajednicu, odnosno rad stranke Savez vojvođanskih Mađara i predsednika Skupštine Vojvodine koji je lider ove stranke – a koja ima dominantni položaj u Savetu

Sloboda izbora jezika komunikacije

Kao negativne posledice davanja osnivačkih prava nacionalnim savetima, anketirani vide:

40% neograničen uticaj nacionalnih saveta na uređivačku i kadrovsku politiku manjinskih medija

34% neograničen uticaj saveta na poslovnu politiku

32% narušavanje osnovnih principa uređenja medijskog sistema koji uključuju prestanak direktnog državnog finansiranja medija

24% misli da je smanjen kredibilitet manjinskih medija i da je povećana autocenzura novinara ovih medija

Javni servisi

Republički javni servis RTS

- ignoriše činjenicu da je Srbija multietničko društvo i dužnost da obezbedi izražavanje kulturnog identiteta i nacionalnih manjina.
- Izveštaj RRA za 2010.: **0,45%** vremena na RTS 1, i **1,84%** na RTS 2

Pokrajinski javni servis RTV

- manjinama sveukupno posvećuje veliku pažnju
- radio i TV programe na pojedinačnim jezicima manjina karakterišu mali obim, siromašna žanrovska struktura i niski produkcionni standardi.

Ne postoje rešenja kojima bi se onemogućio ili ograničio politički uticaj nacionalnih saveta na medije na jezicima manjina čiji su oni osnivači.

MEDIJSKE SLOBODE SRBIJE U EVROPSKOM OGLEDALU

Istraživanje **Medijske slobode Srbije u Evropskom ogledalu** dostupno je online na sajtovima udruženja

www.anem.org.rs

www.nuns.rs

www.ndnv.org

www.localpress.org.rs

Ova publikacija je realizovana u saradnji sa organizacijom Civil Rights Defenders i uz finansijsku podršku Švedske agencije za međunarodni razvoj (Sida)

